
УДК 37.018.4:005.95-057

Коваль Н.В.

к.е.н., доцент кафедри менеджменту

E-mail: NadiaKoval@gmail.com

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ

Koval N.V.

Ph.D. (Econ. sciences), Associate Professor, Department of Management

E-mail: NadiaKoval@gmail.com

Bila Tserkva National Agrarian University

BilaTserkva

INTERACTIVE TEACHING TECHNOLOGIES AS A WAY OF FORMING PROFESSIONAL COMPETENCIES OF THE FUTURE MANAGERS

Анотація

Вступ. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю впровадження в навчальний процес ВНЗ III-IV рівнів акредитації адекватних сучасним умовам методів та технологій навчання, що сприятимуть формуванню професійних компетентностей майбутніх спеціалістів.

Методи. Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення положень педагогічної науки стосовно інтерактивних технологій навчання.

Результати. У доповіді розглянуто сутність та класифікації інтерактивних методів навчання, проаналізовані їх переваги над традиційними методиками. Наведені приклади застосування інтерактивних методів навчання та доведено їх ефективність як засобу формування професійних компетентностей майбутніх менеджерів.

Перспективи. Обґрунтовано необхідність впровадження в навчальний процес ВНЗ інтерактивних технологій навчання з метою професійної адаптації майбутніх менеджерів.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, професійна компетентність, менеджери.

Abstract

Introduction. The topicality of this research is due to the need for introducing methods and technologies of teaching that are adequate to the modern conditions and will help the formation of professional competencies of the future specialists, into the educational process of higher educational establishments of the III-IV accreditation levels.

Methods. The methodological basis of this research is the systemic approach to studying the provisions of pedagogical science related to interactive teaching technologies.

Results. The report examines the essence and classification of interactive teaching methods, analyses their advantages over traditional methods. It includes examples of application of interactive teaching methods and stipulates their effectiveness as a way of forming professional competencies of the future managers.

Discussion. *The research substantiates the need to introduce interactive technologies for professional adaptation of the future managers into the teaching process at higher education establishments.*

Keywords: *interactive methods of teaching, professional competency, managers.*

Аннотація

Вступ. *Актуальность исследования обусловлена необходимостью использования в учебном процессе ВУЗов III-IV уровней аккредитации адекватных современным условиям методов и технологий обучения, которые способствуют формированию профессиональной компетентности будущих специалистов.*

Методы. *Методологической основой исследования является системный подход к изучению положений педагогической науки относительно интерактивных технологий обучения.*

Результаты. *В докладе рассмотрены сущность и классификации интерактивных методов обучения, проанализированы их преимущества над традиционными методиками. Приведены примеры использования интерактивных методов обучения и доказана их эффективность как средства формирования профессиональной компетентности будущих менеджеров.*

Перспективы. *Обоснована необходимость внедрения в учебный процесс ВУЗов интерактивных технологий обучения с целью профессиональной адаптации будущих менеджеров.*

Ключевые слова: *интерактивные методы обучения, профессиональная компетентность, менеджеры.*

Вступ. Нинішні надзвичайно високі вимоги роботодавців до випускників університетів, необхідність підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці в умовах глобалізаційних процесів потребують психолого-педагогічного обґрунтування змісту і методів навчально-виховного процесу у вищій школі. Як слушно зауважують П. Л. Шиян, А. М. Куц, М. В. Бондар, П. М. Бойко, С. І. Олійник, «сьогодні намітився перехід від авторитарної педагогіки до гуманістичного розвитку особистості, від накопичення знань – до вміння оперувати знаннями, від «одноразової» освіти – до безперервної, від поточної організації навчання – до індивідуальної. Сьогодні вже неможливо викладати дисципліни традиційно, коли у центрі навчального процесу знаходиться викладач, а студенти мовчки сприймають матеріал» [1, с. 377]. Таким чином, актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю впровадження в навчальний процес ВНЗ III-IV рівнів акредитації адекватних сучасним умовам методів та технологій навчання, що сприятимуть формуванню професійних компетентностей майбутніх спеціалістів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам застосування інтерактивних технологій навчання у вищій школі присвячені ґрунтовні дослідження вітчизняних науковців. Зокрема, особливості використання інтерактивних методів навчання при викладанні гуманітарних дисциплін у вищій школі висвітлені у праці І.С. Яцик [2]. Л. І. Чернишова розглянула інтерактивні методи навчання як сучасний напрямок активізації пізнавальної діяльності студентів [3]. А. В. Антонєць акцентував увагу на можливостях технології інтерактивного навчання у підготовці студентів-менеджерів до прогностичної діяльності [4]. Методичні основи інтерактивної технології та проблеми, пов'язані з підготовкою викладачів до роботи за даною технологією у вищій школі, проаналізовані у роботі А. М. Старєвої [5]. Проте слід наголосити на тому, що поглибленої уваги у світлі реформування вищої освіти в Україні потребує дослідження питання можливостей використання інтерактивних технологій навчання у процесі формування професійних компетентностей майбутніх менеджерів.

Мета. Метою даної роботи є дослідження теоретико-методичних аспектів застосування інтерактивних технологій навчання як засобу формування професійних компетентностей майбутніх менеджерів та обґрунтування практичних рекомендацій щодо використання інтерактивних технологій в процесі викладання економічних

дисциплін у вищій школі.

Методологія. Методологічною основою дослідження є системний підхід до вивчення положень педагогічної науки стосовно інтерактивних технологій навчання. У процесі дослідження використано абстрактно-логічний метод, зокрема прийоми аналогії і співставлення, індукції та дедукції, а також метод теоретичного узагальнення.

Результати. Модернізація вищої освіти в Україні є одним з найважливіших національних завдань сьогодення. Погоджуємось з А. А. Мазаракі та Т. І. Ткаченко, які стверджують, що саме вища освіта повинна стати рушійною силою інноваційного розвитку національної економіки. А для цього необхідно створити нову, сучасну, постійно відновлювану відповідно до вимог часу освітньо-професійну модель підготовки управлінських кадрів, що дозволить забезпечити ефективне управління соціоекономічними системами і процесами на всіх ієрархічних рівнях. Зміна парадигми вищої освіти полягає в перенесенні акцентів з організації навчального процесу на його кінцевий результат, яким має стати компетентність [6].

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту», компетентність – це динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [7].

Під професійною компетентністю розуміють активну спроможність спеціаліста реалізовувати всі компоненти діяльності, яка зумовлюється його знаннями, навичками, уміннями, а також здібностями і психічними властивостями [8, с. 90]. Це здатність усвідомлено використовувати знання у практичній діяльності, яка оцінюється за результатами виконання роботи відповідно до стандартів.

Компетентнісний підхід покладено в основу галузевих стандартів вищої освіти України (ГСВОУ) у галузі знань «Менеджмент і адміністрування», що обумовило перехід від традиційної тріади в освітній діяльності формування моделі менеджера «знання → вміння → навички» (спрямованій на репродуктивний автоматизм) до пентади «знання → професіоналізм → здатність до творчості → здатність до підприємництва → соціальність», що спрямована на продуктивність, творчість і практицизм.

Компетентнісний підхід забезпечується виконанням професійної (знання та досвід з управління, зокрема у сфері економічної діяльності), ситуативної (досвід, що реалізується через практичну підготовку та інноваційні технології навчання), соціальної (вміння працювати в соціальній групі, адаптуватися в колективі, виявляти лідерські та комунікативні здібності тощо) та інтелектуальної компетентності (розвиток інтелекту, загальної та фахової ерудиції) [6].

Ефективним засобом, що сприяє формуванню професійних компетентностей майбутніх менеджерів, є інтерактивні технології навчання.

Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд), свідчать, що інтерактивне навчання дозволяє різко збільшити частку засвоєного матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість студента, а й на його почуття, волю, дії, практику. Результати цих досліджень відображені в схемі (рис. 1), що отримала назву «Піраміда навчання» [2].

Сутність інтерактивного навчання розкривається через тлумачення терміну «інтерактив» (від англ. «interact», де «inter» – взаємний і «act» – діяти), що означає здатність до взаємодії [10, с. 246].

О. І. Пометун і Л. В. Пироженко наголошують, що «інтерактивне навчання – це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету – створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність» [9, с. 9].

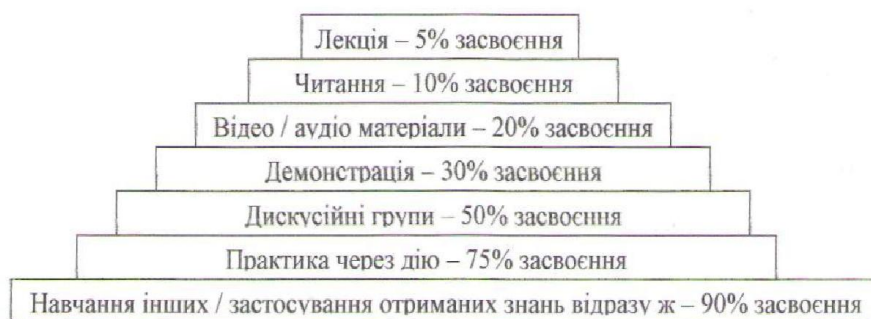


Рис. 1. Піраміда навчання

Джерело: [9, с. 11]

Інтерактивна технологія навчання – це така організація навчального процесу, за якої неможлива пасивність студента у колективному процесі навчального пізнання, заснованому на взаємодії всіх його учасників: або кожен зі студентів має конкретне завдання, за яке він повинен публічно прозвітуватись, або від його діяльності залежить якість виконання поставленого перед малою групою чи перед всією академічною групою завдання [11].

Найбільш вдалою класифікацією інтерактивних методів навчання є, на нашу думку, класифікація О. І. Пометун та Л. В. Пироженко (табл. 1).

Таблиця 1

Класифікації інтерактивних методів навчання

Автор, джерело	Групи інтерактивних методів	Інтерактивні методи навчання
О. І. Пометун, Л. В. Пироженко, [9, с. 33-80]	Технології кооперативного навчання	Робота в парах, «ротаційні (змінювані) трійки», «два – чотири – всі разом», «карусель», робота в малих групах, «акваріум».
	Технології колективно-групового навчання	Обговорення проблеми в загальному колі, «мікрофон», «незакінчені речення», «мозковий штурм», «навчаючи – учусь», «ажурна пилка», аналіз ситуацій (Case-метод), «дерево рішень».
	Технології ситуативного моделювання	Ділові та імітаційні ігри, «спрощене судове слухання», «громадські слухання», розігрування ситуації за ролями.
	Технології опрацювання дискусійних питань	«Метод ПРЕС», «займи позицію», «зміни позицію», «неперервна шкала думок», дискусія, дискусія в стилі телешоу, оцінювальна дискусія, дебати
А. Смолкін, [12, с. 110]	Неімітаційні	Проблемна лекція, лекція вдвох, лекція із заздалегідь запланованими помилками, прес-конференція, евристична бесіда, пошукова лабораторна робота студента, навчальна дискусія, самостійна робота з літературою.
	Імітаційні	Ділова гра, педагогічні ситуації, педагогічні завдання, ситуація інсценування різних видів діяльності, колективна розумова діяльність.

Продовження табл. 1

Л. І. Чернишова, [3]	Індивідуальні	Виконання індивідуальних практичних завдань (аудиторних та позааудиторних – участь у науково-дослідній роботі, наукових конференціях, семінарах), тренування.
	Групові	Дискусійні (групова дискусія, аналіз ситуацій морального вибору, метод «кейсів», мозковий штурм, презентація, обговорення, дебати), ігрові (ділова, дидактична, сюжетно-рольова, операційна, організаційно-діяльнісна гра), тренінг-методи (соціально-психологічні тренінги та тренінги ділового спілкування, психотехнічні ігри).

Джерело: складено автором за [3; 9; 12].

Слід наголосити на тому, що викладач під час інтерактивного навчання виступає організатором процесу навчання, консультантом, фасилітатором, який ніколи не «замикає» навчальний процес на собі. Головними у процесі навчання є зв'язки між студентами, їхня взаємодія і співпраця. Результати навчання досягаються взаємними зусиллями учасників процесу навчання, студенти беруть на себе відповідальність за результати навчання [11].

Інтерактивні методи навчання одночасно забезпечують досягнення кількох цілей: навчально-пізнавальної; комунікаційно-розвиваючої (пов'язаної із загальним емоційно-інтелектуальним фоном процесу пізнання); соціально-орієнтаційної (результати проявляються вже за межами навчального часу та простору); інформаційно-креативної (пов'язаної із здатністю до продукування принципово нових ідей та взаємообміну ними) [3].

Методика навчання студентів, яка ґрунтується на використанні інтерактивних методів, наближує процес навчання до умов професійної діяльності, сприяє розвитку мотивації до професійної діяльності, активізує мислення. Інтерактивні методи навчання допомагають студентам-менеджерам апробувати теоретичні знання на конкретних управлінських ситуаціях і задачах. Отже, інтерактивні методи навчання, сприяючи формуванню компетентностей, є важливою педагогічною умовою, що зумовлює професійну адаптацію майбутніх менеджерів [13, с. 126].

Застосування інтерактивних технологій висуває певні вимоги до структури навчальних занять. Першим етапом заняття є оголошення теми та очікуваних навчальних результатів, під час даного етапу студенти мають зрозуміти зміст їхньої діяльності.

Важливим етапом інтерактивного заняття є мотивація, адже суб'єкт навчання має усвідомлювати, що і навіщо він зараз робитиме. Наукові дослідження стверджують, що висока позитивна мотивація може компенсувати недолік знань, умінь і навичок студентів. Ефект діяльності навіть слабо підготовлених студентів буде значно вищим, якщо на початку заняття надати їм змогу сформулювати власні мотиви діяльності [5]. Перші два етапи не повинні займати більше 10% часу заняття.

Надання необхідної інформації. Мета цього етапу заняття – дати студентам достатню інформацію для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання, але за мінімально коротким часом. З цією метою доцільно застосовувати ІКТ або ж надавати інформацію для попереднього домашнього вивчення. Ця частина заняття займає зазвичай близько 10-15% часу [9, с. 90].

Інтерактивна вправа – центральна частина заняття. Її метою є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів заняття. обов'язковою є така послідовність проведення інтерактивної вправи: інструктаж (мета вправи, правила, послідовність дій, час); об'єднання в групи і розподіл ролей; виконання завдання;

презентація результатів виконання вправи; рефлексія результатів студентами.

Під рефлексією в педагогіці розуміють здатність людини до самопізнання, вміння аналізувати свої власні дії, вчинки й мотиви й зіставляти їх із суспільно значимими цінностями, а також діями та вчинками інших людей. Рефлексія є найважливішим компонентом інтерактивного навчання. Вона завжди містить кілька елементів: фіксація того, що відбулось, визначення міркувань та почуттів щодо отриманого досвіду, плани на майбутній розвиток. Рефлексія здійснюється в різних формах: у вигляді індивідуальної роботи, роботи в парах, групах, дискусії, в письмовій та усній формі. Рефлексія застосовується після найважливіших інтерактивних вправ, після заняття, після закінчення певного етапу навчання. Інтерактивна частина заняття має займати близько 50-60% часу [9, с. 95-97].

Підбиття підсумків (рефлексія) заняття. Мета рефлексії: згадати, виявити й усвідомити основні компоненти діяльності – її зміст, способи, проблеми, шляхи їх вирішення, отримані результати тощо. Функції підсумкового етапу заняття: прояснити зміст опрацьованого; порівняти реальні результати з очікуваними; проаналізувати, чому відбулось так чи інакше; зробити висновки; закріпити чи відкоригувати засвоєне; намітити нові теми для обмірковування; установити зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти в майбутньому; скласти план подальших дій. Для підсумків заняття та оцінювання його результатів доцільно залишати до 20% часу [9, с. 112-114].

Структура інтерактивної лекції, семінарського та практичного занять детально розглянута в праці [11].

Наведемо кілька прикладів застосування інтерактивних технологій з метою формування професійних компетентностей майбутніх менеджерів.

Інтерактивну технологію «мозковий штурм» можливо застосувати на практичному занятті на тему «Антикорупційна діяльність у сфері публічного адміністрування» (дисципліна «Публічне адміністрування») при вирішенні питання «На яких основних напрямках слід сконцентрувати соціально-економічні заходи боротьби з корупцією?».

На практичному занятті на тему «Адміністрування управлінських рішень» (дисципліна «Адміністративний менеджмент») студентам пропонується прочитати матеріал кейсу «Стиль життя від HUGO BOSS... на Андріївському узвозі: чим завершиться трансформація київської швейної фабрики «Юність» (автор Олександра Бакланова, керівник проектів Києво-Могилянської Бізнес-Школи) та використати його для розробки SWOT-аналізу й стратегії підприємства. Матеріали кейсу містяться на Інтернет-порталі для управлінців – www.management.com.ua.

Симуляцію доречно застосувати на практичному занятті на тему «Публічне адміністрування та муніципальна публічна влада» (дисципліна «Публічне адміністрування») для розгляду наступної ситуації: «Міський голова Білої Церкви вирішив використати незабудовані площі у центрі. Вони знаходяться між діловою частиною міста та великим житловим кварталом. До міської ради, яка приймає остаточне рішення, надійшло дві пропозиції: 1) створити зелену зону та побудувати дитячий ігровий майданчик; 2) спорудити торгово-розважальний комплекс. Перш ніж прийняти рішення, рада влаштувала публічні слухання з цього питання. Серед тих, хто мав намір виступити, були: потенційні орендарі торговельних приміщень; батько дитини, що живе у центрі міста; пенсіонери тощо».

Методична розробка дискусії в стилі телевізійного ток-шоу на тему «Як забезпечується макроекономічна рівновага» (дисципліна «Основи економічної теорії») запропонована автором у [15].

Висновки. Досвід застосування інтерактивних технологій дає можливість стверджувати, що їх впровадження сприяє формуванню професійних компетентностей

студентів-менеджерів, зокрема, вміння організації позитивної міжособистісної взаємодії у колективі чи спільноті; критичного і творчого мислення у процесі вирішення професійних завдань та прийняття управлінських рішень; аналізу і вибору доцільних дій у складних ситуаціях; навичок роботи у команді; навичок презентації, самоорганізації та самоконтролю. Використання інтерактивних технологій дозволяє розвивати творчий та інтелектуальний потенціал студента, його здібності, сприяє професійній адаптації майбутніх менеджерів.

Список використаних джерел

1. Шиян, П. Л. Інтерактивні методи навчання в навчальних процесах вищої школи [Текст] / П. Л. Шиян, А. М. Куц, М. В. Бондар, П. М. Бойко, С. І. Олійник // Імплементация современных технологий обучения в образовательный процесс: материалы международной научной конференции, 17-18 березня 2015 р. – К.: НУХТ, 2015. – С. 378-384.
2. Яцик, І. С. Використання інтерактивних методів навчання у ВНЗ [Текст] / І. С. Яцик // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. – 2012. – № 1 Sp.
3. Чернишова, Л. І. Інтерактивні методи навчання як сучасний напрямок активізації пізнавальної діяльності студентів у вищих навчальних закладах [Текст] / Л. І. Чернишова, М. О. Акулюшина // Шляхи реалізації кредитно-модульної системи: матеріали науково-методичного семінару. – Одеса: ОНПУ, 2013. – С. 83-88.
4. Антонєць, А. В. Технології інтерактивного навчання у підготовці студентів менеджерів до прогностичної діяльності [Текст] / А. В. Антонєць // Вісник Черкаського університету. Серія: «Педагогічні науки». – 2011. – Вип. 209. – С. 41-46.
5. Старєва, А. М. Інтерактивна технологія навчання студентів у вищій школі [Текст] / А. М. Старєва // Наукові праці. Педагогічні науки: науково-методичний журнал. – Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – Т. 42. – Вип. 29. – С. 29-32.
6. Мазаракі, А. А. Компетентнісна модель менеджера в галузевих стандартах вищої освіти України [Електронний ресурс] / А. А. Мазаракі, Т. І. Ткаченко. – Режим доступу: http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/2676/%20%20%201_p003005.pdf?sequence=1. – Назва з екрана.
7. Про вищу освіту [Електронний ресурс] : закон України від 01 липня 2014 № 1556-VII. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/155618/page>. – Назва з екрана.
8. Козаков, В. А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах [Текст]: монографія / В. А. Козаков, Д. І. Дзвінчук. – К.: Нічлава, 2003. – 140 с.
9. Пометун, О. І. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання [Текст] : наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : А.С.К., 2004. – 192 с.
10. Максимчук, Л. В. Застосування інтерактивних технологій у підготовці майбутніх економістів-міжнародників до професійної діяльності [Текст] / Л. В. Максимчук, Л. М. Романишина // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол. : Т. І. Сущенко та ін. – Запоріжжя, 2010. – Вип. 11(64). – С. 243-248.
11. Комар, О. А. Інтерактивні технології у ВНЗ [Електронний ресурс] / О. А. Комар. – Режим доступу: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/375/1/interaktivni_tehn_VNZ.pdf. – Назва з екрана.
12. Максименко, С. Д. Педагогіка вищої медичної освіти [Текст]: підручник / С. Максименко, М. Філоненко. – К. : Центр учбової літератури, 2014. – 288 с.
13. Черненко, О. В. Педагогічні умови професійної адаптації майбутніх менеджерів торгових організацій [Текст]: дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Черненко. – Кіровоград, 2015. – 265 с.
14. Хобта, Н. М. Дискусія в стилі телевізійного ток-шоу на тему «Як забезпечується макроекономічна рівновага» [Текст] / Н. М. Хобта, Н. В. Коваль // Географія та основи економіки в школі. – 2007. – №3. – С. 24-30.

References

1. Shyian, P. L., Kuts, A. M., Bondar, M. V., et al. (2015). Interaktyvni metody navchannia v navchalnykh protsesakh vyshchoi shkoly [Interactive teaching methods in teaching process of the higher

education]. *Mizhnarodna naukova konferentsiia (17-18 bereznia 2015 r.) – International Science Conference.* (pp. 378-384). Kyiv. [in Ukrainian].

2. Iatsyk, I. S. (2012). Vykorystannia interaktyvnykh metodiv navchannia u VNZ [Using interactive methods of teaching in higher education establishments]. *Mezhdisciplinarnye issledovaniya v nauke i obrazovanii – Interdisciplinary Research in Science and Education*, vol. 1. [in Ukrainian].

3. Chernyshova, L. I., Akuliushyna, M. O. (2013). Interaktyvni metody navchannia yak suchasnyi napriamok aktyvizatsii piznavalnoi diialnosti studentiv u vyshchyykh navchalnykh zakladakh [Interactive methods of teaching as a modern way of activating the students' learning activities in higher education establishments]. Shliakhy realizatsii kredytno-modulnoi systemy [Ways of implementing credit-module system] : *Naukovo-metodychnyj seminar – Science and Methodology Seminar.* (pp. 83-88). Odesa: ONPU. [in Ukrainian].

4. Antonets, A. V. (2011). Tekhnologii interaktyvnoho navchannia u pidhotovtsi studentiv menedzheriv do prohnostychnoi diialnosti [Interactive teaching technologies in preparing management students to prognostic activity]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Serii: «Pedahohichni nauky» – Bulletin of Cherkassky University. Series: "Teaching Science"*, Vol. 209, 41-46. [in Ukrainian].

5. Starieva, A. M. (2005). Interaktyvna tekhnolohiia navchannia studentiv u vyshchii shkoli [Interactive teaching technologies for students in higher education]. *Naukovi pratsi. Pedahohichni nauky: naukovo-metodychnyi zhurnal – Teaching science: scientific and methodological magazine*, Vol. 29, 29-32. Mykolaiv: Vydavnytstvo MDHU im. Petra Mohyly. [in Ukrainian].

6. Mazaraki, A. A. (2013). *Kompetentnisna model menedzhera v haluzevykh standartakh vyshchoi osvity Ukrainy [Competency model of a manager in industry standards of the higher education of Ukraine]*. Retrieved from: http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/1234-56789/2676/%20%20%201_p003005.pdf?sequence=1. [in Ukrainian].

7. Pro vyshchu osvitu : zakon Ukrainy vid 01 lypnia 2014 № 1556-VII [The Law of Ukraine “On higher education” of July 1, 2014 N 1556-VII. Retrieved from: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/155618/page>. [in Ukrainian].

8. Kozakov, V. A., Dzvinchuk, D. I. (2003). Psykholoho-pedahohichna pidhotovka fakhivtsiv u nepedahohichnykh universytetakh [Psychological and pedagogical education of specialist in non-pedagogical universities]. Kyiv. [in Ukrainian].

9. Pometun, O. I. and Pyrozhenko, L. V. (2004). *Suchasnyi urok. Interaktyvni tekhnologii navchannia [Modern lesson. Interactive teaching technologies]*. Kyiv: A.S.K. [in Ukrainian].

10. Maksymchuk, L. V. and Romanyshyna, L. M. (2010). Zastosuvannia interaktyvnykh tekhnolohii u pidhotovtsi maibutnykh ekonomistiv-mizhnarodnykiv do profesiinoi diialnosti [Applying interactive technologies in preparing the future international economists to professional activities]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh –Pedagogy formation of creative personality in higher and secondary schools*, Issue 11(64), 243-248. [in Ukrainian].

11. Komar, O. A. (2013). *Interaktyvni tekhnologii u VNZ [Interactive technologies in higher education]*. Retrieved from: http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/375/1/interaktyvni_tehn_-VNZ.pdf. [in Ukrainian].

12. Maksymenko, S. D. and Filonenko, M. (2014). *Pedahohika vyshchoi medychnoi osvity [Pedagogics of higher medical education]*. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury. [in Ukrainian].

13. Chernenko, O. V. (2015). Pedahohichni umovy profesiinoi adaptatsii maibutnykh menedzheriv torhovykh orhanizatsii [Pedagogical conditions of professional adaptation of future managers of trade organizations]. Extended abstract of candidate's thesis. Kirovohrad. [in Ukrainian].

14. Khobta, N. M. and Koval, N. V. (2007). Diskusiiia v styli televiziinoho tok-shou na temu «Iak zabezpechuietsia makroekonomichna rivnovaha» [TV talkshow-style discussion “How macroeconomic balance is achieved]. / N. M. Khobta, N. V. Koval // *Heohrafiia ta osnovy ekonomiky v shkoli – Geography and economic fundamentals in school*, 3, 24-30. [in Ukrainian].